

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію

КОНДУРЯНА Владислава Ярославовича

на тему «Особливості формування систем розселення Карпатських областей України в сучасних умовах»

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 106 – Географія

з галузі знань 10 – Природничі науки

1. Актуальність теми дисертації зумовлена низкою чинників соціально-економічного, демографічного та геополітичного характеру, й полягає в необхідності наукового аналізу трансформаційних процесів, що відбуваються в системі розселення Карпатських областей на тлі загальноукраїнських змін, децентралізації, урбанізаційних і депопуляційних тенденцій, викликаних як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками (зокрема війною, зміною міграційних потоків та адміністративно-територіальним реформуванням).

Реформування просторової організації суспільства та пошук оптимальних моделей стійкого розвитку регіонів є одними з найважливіших завдань сучасної географічної науки та державного управління в Україні. Особливої ваги ці процеси набувають у специфічних географічних та соціо-економічних умовах Карпатського регіону (Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька та Закарпатська області). Поєднання гірського рельєфу, унікального природно-ресурсного потенціалу, етнокультурної самобутності та водночас певної периферійності робить дослідження систем розселення цієї території надзвичайно своєчасним.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження є складовою науково-дослідної роботи кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Зокрема, наукові результати роботи отримано в межах виконання кафедральної теми «Просторове планування і трансформаційні процеси регіонального розвитку Карпато-Подільських областей України» (2021–2025 рр., державний реєстраційний номер 0121U100332)

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Дослідження виконувалося здобувачем протягом 2021–2025 років. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертації Владислава Кондуряна відзначаються високим ступенем обґрунтованості, що підтверджується кількома ключовими аспектами.

Методологія дослідження базується на системно-структурному, геопросторовому, історико- та ландшафтно-географічному підходах. Автор використав репрезентативний набір методів, зокрема картографічне моделювання, статистичний, індексний та багатофакторний аналіз. Особливу цінність має

застосування сучасних ГІС-технологій і вебсервісів (QGIS, ArcGIS Online, OpenStreetMap, OpenRouteService) для аналізу транспортної доступності та візуалізації даних.

Джерельну базу сформовано на основі офіційних матеріалів Держстату України, паспортів ТГ, аналітичних звітів ОВА й профільних міністерств, чинних стратегій розвитку регіонів та власних напрацювань автора. Попри зумовлені воєнним станом обмеження в доступі до статистики, поєднання джерел забезпечило високу репрезентативність і верифікованість результатів.

Достовірність та практична цінність роботи підтверджуються впровадженням її матеріалів у розробку Стратегії розвитку Чернівецької області до 2027 року (довідка від 16.03.2026 р.), а також в освітній процес і наукову діяльність Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича (довідки від 25.02.2026 р.) та Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (довідка від 4.03.2026 р.).

Основні результати дослідження пройшли належну апробацію на міжнародних і всеукраїнських конференціях та опубліковані у провідних вітчизняних (категорія «Б») і закордонних наукових фахових виданнях.

Отже, дисертаційне дослідження В. Я. Кондуряна демонструє високий рівень наукової обґрунтованості та достовірності результатів, які характеризуються глибокою теоретичною значущістю та прикладною цінністю для просторового планування і регіонального управління в Україні.

4. Теоретичне значення результатів дослідження.

Теоретична значущість дисертаційного дослідження В. Я. Кондуряна є вагомим і полягає у суттєвому поглибленні та розширенні концептуальних засад суспільної географії, зокрема географії розселення, в умовах сучасних суспільно-політичних та просторово-економічних трансформацій.

До найважливіших теоретичних здобутків роботи, що мають значення для подальшого розвитку географічної науки, належать:

- дослідження просторових процесів у прикордонних регіонах, що дозволило розширити уявлення про формування спільних просторових структур та потенціал транскордонної взаємодії з країнами ЄС;

- подальшого розвитку набули наукові підходи до трактування просторової організації суспільства, внутрішньорегіональних взаємозв'язків та стійкості геопросторових систем в умовах соціально-економічних і кризових трансформацій;

- автором систематизовано та концептуально узагальнено сукупність чинників, що впливають на сучасний розвиток поселенської мережі Карпатського регіону, зокрема географічних, демографічних, історичних, адміністративно-управлінських і безпекових. Важливим науковим результатом є інтеграція до традиційних суспільно-географічних моделей сучасних викликів – реформи децентралізації, міграційних процесів та наслідків воєнного стану;

- поглиблено методику суспільно-географічного аналізу завдяки застосуванню геоінформаційних систем і веб-картографічних сервісів для оцінки транспортної доступності та інших характеристик поселень;

- визначено особливості формування ієрархічної структури міських і сільських поселень у межах гірських та передгірських територій Карпатського регіону. На цій основі сформовано підґрунтя для типізації територіальних громад за показниками демогеографічної стійкості та перспектив розвитку.

Загалом, теоретичні положення та висновки дисертації Владислава Кондуряна збагачують вітчизняну суспільно-географічну науку системними знаннями про закономірності просторової організації населення, а розроблені автором підходи можуть слугувати методологічною базою для аналогічних досліджень інших макрорегіонів України.

5. Практичне значення результатів дослідження.

Основні результати дисертаційного дослідження мають таке практичне застосування:

- положення акцентують на необхідності узгодження розвитку систем розселення з комплексними планами просторового розвитку громад, районів та областей відповідно до принципів сталого розвитку.

- запропонована типізація адміністративних одиниць за рівнем демографічного потенціалу створює підґрунтя для формування адресної соціально-економічної політики щодо перспективних, стагнаційних, депресивних та гірських територій.

- створені автором картографічні матеріали та бази даних на основі QGIS і ArcGIS Online можуть використовуватись для моніторингу демогеографічних процесів, оцінки транспортної доступності та оптимізації мережі базових соціальних послуг.

- теоретичні положення та результати дисертації впроваджено в наукову й освітню діяльність у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича та Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, зокрема у викладання дисциплін суспільно-географічного та просторово-планувального спрямування.

- результати дослідження використано під час розроблення Стратегії розвитку Чернівецької області до 2027 року та реалізації окремих заходів її виконання, що підтверджується відповідною довідкою про впровадження.

Таким чином, дисертація В. Я. Кондуряна є завершеною науковою працею, яка не лише розв'язує важливе теоретичне завдання, а й пропонує дієвий та вже апробований практичний інструментарій для підвищення ефективності просторового розвитку та стабілізації поселенської мережі Карпатських областей України в сучасних мінливих умовах.

6. Наукова новизна та достовірність одержаних результатів, що виносяться на захист.

Результати і висновки дисертації, що становлять наукову новизну, включають такі аспекти:

1. Вперше:

- розкрито особливості впливу чинників та факторів на формування сучасної поселенської мережі та систем розселення Карпатських областей України на рівні новостворених адміністративних районів;

2) проведено типізацію поселень регіону за топографічними, планувальними та ретроспективними особливостями загалом та в перерахунку нових адміністративних районів;

3) виявлено диспропорції розселення всього, міського та сільського населення на рівні громад, районів та областей;

4) досліджено відмінності у перебігу урбанізаційних процесів, із урахуванням змін до підходу визначення статусу міських поселень;

5) проведено типізацію демогеографічних процесів регіону на рівні нових адміністративних районів;

6) вказано на основні тенденції у трансформаціях систем розселення обласного рівня;

7) розроблено добірку картографічного матеріалу та відповідних баз даних для вивчення та відображення демографічних особливостей території в умовах змін АТУ та трансформацій систем розселення.

2. Удосконалено:

1) науково-поняттєвий апарат вивчення розселення та систем розселення, в контексті суспільно-географічних досліджень;

2) методика суспільно-географічного вивчення формування та функціонування систем розселення на макро-, регіональному та локальному рівнях;

3) підходи до досліджень впливу чинників та факторів розвитку розселення населення та систем розселення.

3. Отримали подальший розвиток:

1) суспільно-географічні підходи до вивчення систем розселення регіонального рівня;

2) особливості поєднання груп методів дослідження задля отримання конкретного результату в умовах обмеження наявної статистичної інформації.

4. Достовірність результатів дисертаційного дослідження В. Я. Кондуряна забезпечується:

- методологічною обґрунтованістю – базуванням на фундаментальних законах суспільної географії та просторового аналізу;

- репрезентативністю джерел – залученням великого масиву даних Держстату, паспортів ТГ, регіональних стратегій та геопросторових даних;
- коректністю методів – поєднанням традиційних географічних підходів із математико-статистичними інструментами та ГІС;
- апробацією та впровадженням – публікаціями у фахових виданнях, доповідями на конференціях та практичним застосуванням результатів у роботі Чернівецької ОВА й освітньому процесі ЧНУ ім. Ю. Федьковича і ПНУ ім. В. Стефаніка.

Отже, результати, що виносяться на захист, мають високу новизну, опираються на надійну джерельну базу й достовірну методологію, а також мають практичне впровадження.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.

Дисертаційна робота В. Я. Кондуряна за своєю структурою, логікою побудови та обсягом повністю відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії.

Структура дисертації є чіткою та логічно послідовною, повністю підпорядкованою розв'язанню визначеної мети та завдань дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох взаємопов'язаних розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, що свідчить про високу архітектонічну збалансованість тексту.

У першому розділі дисертант систематизував еволюцію наукових поглядів на просторову організацію поселенської мережі, уточнено понятійний апарат та обґрунтовано методику дослідження. Особливим здобутком є інтеграція сучасних ГІС-технологій та веб-сервісів, що підвищило технологічний рівень просторового аналізу.

Другий розділ присвячено комплексному аналізу природних, історичних та соціально-економічних чинників формування поселенської структури Карпатського регіону. Автор ґрунтовно висвітлив вплив реформи децентралізації на трансформацію локальних систем зв'язків та формування нових центрів тяжіння.

У третьому розділі здійснено глибокий аналіз сучасного стану систем розселення досліджуваних областей. Завдяки використанню елементів статистичного та геоінформаційного аналізу вдалося чітко розмежувати території за рівнем життєздатності.

Четвертий розділ має вагоме прикладне значення. У ньому досліджено трансформацію поселенської мережі в умовах воєнного стану, специфіку прикордонного розселення та запропоновано моделі просторового розвитку Карпатського регіону. Рекомендації щодо оптимізації опорного каркасу розселення вже впроваджено у стратегічні документи регіонального розвитку.

Ілюстративний матеріал (таблиці, рисунки, картосхеми) та додатки виконані на високому технічному рівні, є репрезентативними й наочно підтверджують висновки автора.

Загалом, дисертаційне дослідження Владислава Кондуряна є цілісною, самостійною, завершеною науковою працею, яка характеризується внутрішньою єдністю, високою академічною культурою викладу матеріалу та містить вагоме розв'язання актуального науково-прикладного завдання у галузі географічної науки.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження.

Поряд із загальною високою оцінкою дисертації В. Я. Кондуряна, виявлено низку дискусійних моментів, які потребують подальшого опрацювання, зокрема:

1. Значний масив авторських картосхем та картомоделей, представлених у другому та третьому розділах дисертації (зокрема, картосхеми густоти населення, ієрархічної структури розселення тощо), виконаний на високому технічному рівні з використанням сучасного ГІС-інструментарію. Водночас варто зазначити, що більшість ілюстративних матеріалів практично позбавлені повноцінної загально-географічної основи, що дещо ускладнює їхнє сприйняття та аналітичне оцінювання.

По-перше, на картосхемах не відображено елементи гідрографічної сітки регіону (головні річки Карпатського басейну: Дністер, Прут, Серет, Тиса тощо). Оскільки річкові долини в гірських та передгірських районах Карпат традиційно виступають природними осями концентрації сільських та міських поселень (долинний тип розселення), наявність гідрографічної основи дозволила б наочніше простежити ландшафтно-географічні закономірності формування поселенської мережі.

По-друге, на картосхемі густоти населення Карпатського регіону (рис. 3.5) та низці подібних картмоделей (рис. 3.1, 3.2, 3.6–3.8), які відтворюють диференціацію показників у розрізі територіальних громад, повністю відсутні пунсони або назви хоча б основних населених пунктів. Нанесення на картосхеми обласних центрів та ключових міст-ядер опорного каркасу розселення дозволило б чіткіше візуалізувати зони формування приміських територій (субурбанізаційних ядер) і глибше оцінити макрорегіональні демографічні диспропорції.

2. Аналізуючи особливості формування та трансформації поселенської мережі Карпатського макрорегіону, автор робить чіткий акцент переважно на суспільно-географічних чинниках, таких як хід адміністративно-територіальної реформи, міграційні процеси воєнного часу та логістичні зв'язки. Водночас поза увагою дослідника залишився фундаментальний фізико-географічний фактор, а саме – висотна поясність та значний перепад рельєфу, які для Карпатського регіону є першоосновою просторової диференціації та життєдіяльності населення.

Внаслідок цього сучасні поселенські структури аналізуються у роботі дещо узагальнено на рівні областей та громад, проте соціо-демографічна, морфологічна та функціональна трансформація суто високогірних громад (де безпосередньо діють жорсткі чинники обмеженого земельного фонду, складної топографії, транспортної периферійності та специфічного гірського природокористування) кардинально відрізняється від аналогічних процесів у передгірських та рівнинних громадах. Авторіві варто було б чіткіше виокремити ландшафтно-висотний критерій при оцінюванні стійкості систем розселення, оскільки природний каркас території Карпат безпосередньо обмежує або, навпаки, стимулює вектори розвитку сучасного опорного каркасу розселення.

3. На авторських картосхемах 3.19, 3.20 та 3.21, де відображено внутрішньо-регіональні зв'язки, ієрархічну структуру та зони доступності локальних систем розселення, аналіз обмежено адміністративними межами чотирьох Карпатських областей. Таке методологічне обмеження призвело до формування на північній та східній периферії макрорегіону своєрідних «білих плям» — зон уявного просторового вакууму, де прикордонні громади виглядають ізольованими та позбавленими системних зв'язків.

Зокрема, у міжрегіональному вимірі вагомий вплив мають міста Луцьк (Волинська область), Бучач і Бережани (Тернопільська область), Кам'янець-Подільський (Хмельницька область), які історично та економічно замикають на себе частину зв'язків громад Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей. У транскордонному вимірі важливими полюсами тяжіння виступають Перемишль (Польща) та Сучава (Румунія), що активно впливають на прикордонні території Карпатського регіону. Ігнорування цих зовнішніх векторів формує дещо викривлену картину просторової організації розселення та створює враження існування депресивних автономних зон, які в реальності інтегровані у ширшу міжрегіональну й транскордонну систему зв'язків.

Крім того, попри об'єднання чотирьох областей у межах одного дослідження, модель, імовірно, аналізувала кожену область як окрему замкнену підсистему тяжіння. Залучення до ГІС-моделювання ключових міжобласних і транскордонних центрів гравітації дозволило б уникнути формування штучних «ізолятів» та забезпечити більш реалістичне відображення безперервності поселенської мережі й просторової організації розселення в межах Карпатського макрорегіону.

4. Побудовані за допомогою OpenRouteService моделі (рис. 4.1–4.4) відображають суто теоретичну доступність за ідеальних умов. Головним недоліком моделювання є не повною мірою врахування специфіки гірського рельєфу та дорожньої інфраструктури, що критично для приміських і гірських поселень Карпатського регіону. Алгоритм ORS розраховує час руху на основі OpenStreetMap, не враховуючи крутизну схилів, серпантини, незадовільний технічний стан покриття міжселищних доріг та фактор сезонності (ошеледиця, снігопади). Окрім

цього, сервіс не враховує затори в реальному часі та пропускну здатність окремих транспортних локацій (мостів, залізничних переїздів, в'їздів у міста). Як наслідок, змодельовані ізохрони можуть дещо завищувати фактичні показники доступності.

5. У дисертаційній роботі автор широко використовує ГІС-технології, картографічні матеріали та геопросторові дані для аналізу особливостей трансформації систем розселення. Зокрема, у роботі зазначається використання даних і сервісів OpenStreetMap, Google Maps, QGIS та ArcGIS Online (ст. 3, 9, 20, 46). Водночас методика інтеграції окремих джерел даних, критерії їх відбору, перевірки достовірності та узгодження між собою висвітлені недостатньо детально, що певною мірою ускладнює оцінку відтворюваності окремих результатів дослідження. Залишаються недостатньо розкритими питання щодо використаних наборів і шарів геоданих, часових меж статистичної інформації, особливостей узгодження даних після реформи адміністративно-територіального устрою, а також підходів до перевірки точності та актуальності відкритих геопросторових джерел. Крім того, робота переважно базується на описово-аналітичному та порівняльно-географічному підходах, тоді як питання кількісного моделювання і прогнозування трансформацій систем розселення із застосуванням сучасних геоінформаційних та математико-статистичних методів розкриті не повною мірою. Зокрема, використання методів просторового аналізу, сценарного прогнозування чи моделювання транспортної доступності могло б посилити прикладне значення отриманих результатів.

9. Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

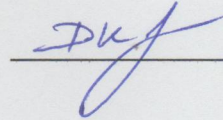
Дисертаційна робота Кондуряна Владислава Ярославовича на тему «Особливості формування систем розселення Карпатських областей України в сучасних умовах» є самостійним, завершеним і глибоким науковим дослідженням, яке вирішує важливе науково-прикладне завдання — теоретико-методологічне обґрунтування та практичне моделювання трансформаційних процесів у поселенській мережі Карпатського макрорегіону під впливом сучасних адміністративно-територіальних, соціодемографічних та безпекових викликів.

За своєю актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, рівнем обґрунтованості та достовірності результатів, а також структурою та обсягом, представлена праця повністю відповідає вимогам: наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки №759 від 31.05.2019 р.) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р., № 44 (зі змінами,

внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 р., № 502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05.2024 р.), а її автор – Кондурян Владислав Ярославович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю – 106 Географія, з галузі знань 10 – Природничі науки.

Рецензент:

кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри геодезії,
картографії та управління
територіями
географічного факультету
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Костянтин ДАРЧУК

Підпис *Дарчук К.* засвідчую
Учений секретар Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
Литовська И. С.
Федьковича Ю.

